

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:

Rena Rossner

THE SISTERS OF THE WINTER WOOD

Copyright © 2018 by Rena Rossner

First published by Redhook, 2018

Translation rights arranged by Triada US Inc.

All Rights Reserved

Translation Copyright © 2020 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03148-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

RENA ROSNER
SESTRE
ZIMSKÉ
ŠUME

Preveo Vladimir Nikolić

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2020.

*U znak sećanja na Neti Bunder ז"ל
(1921–2017)
koja me je naučila svem jidišu koji znam*

Oif a meisseh fregt men kain kaskeh nit.
(Ne postavljaljaj pitanja o bajkama.)

Hebrejska izreka

*Jer nema prijatelja kao što je sestra
po mirnom vremenu il' oluji;
da te razgali kad ti je dosadno,
vrati na pravi put ako zastraniš,
podigne na noge ako padneš,
da ti bude oslonac dok stojiš.*

Kristina Roseti, *Pijaca goblina*

LIBA

Ukoliko želite da saznate istoriju nekog grada, pročitajte natpise na nadgrobnim spomenicima na lokalnom groblju. Moj tati to uvek kaže. Umesto da se moli u sinagogi kao svi ostali ljudi našeg grada, moj otac odlazi na groblje da se moli. Volim da svakog jutra idem tamo s njim.

Najstariji nadgrobni spomenik na našem groblju potiče čak iz 1666. godine. Najviše volim da posećujem taj grob. Vreme je odavno izbrisalo imena na kamenoj ploči. Priča se u našem *shtetl*-u da obeležava mesto večnog odmora mlade i mladoženje koji su umrli zajedno na dan venčanja. Ne znamo ništa drugo o njima, ali znamo da su sahranjeni, zagrljeni, u jednom grobu. Volim da stavim kamenčić na njihov grob kada odem tamo, kako bih se osigurala da će njihove duše ostati tamo dole gde im je mesto, a kad to uradim, pomolim se da i ja jednog dana nađem takvu ljubav.

Taj grob je razlog zašto znamo da je bilo Jevreja u Dubasariju još davne 1666. godine. Mami je uvek govorila da je ovaj grad osnovan u ljubavi i da su moji roditelji zato odlučili da žive ovde. Mislim da to znači nešto drugo – da je naš grad osnovan u tragediji. Smrt tih mladih ljubavnika bila je mrtvački pokrov koji je visio preko Dubasarija još od nastanka grada. Smrt živi ovde. Smrt će zauvek živeti ovde.

LAJA

Vidim kako Liba ide
na groblje s tatijem.
Ne znam šta ona vidi
u svim tim hladnim kamenovima.
Ali posmatram
i pitam se zašto
on nikad ne vodi mene.

Kada smo bile male,
Liba i ja išle smo u
versku školu Talmud Tora.
Za Libu, crna slova
predstavljala su nešto
što je samo ona
mogla da dešifruje.
Nikad nisam razumela
za čim je tragala,
u tim crnim
škrabotinama mastila.
Ja sam gledala
kroz prozor,
proučavala šumu
i nebo.

Dok smo se vraćale kući,
Liba bi gledala kako dečaci
izlaze iz *cheder*-a
malo niže niz ulicu.
Znam da dok je gledala
u Dovida, Lazera i Nahmana,
pitala se čemu ih uče
iza tih zidova
gde je devojčicama
bio zabranjen ulaz.

Posle njene bat micve*,
tati ju je podučavao Tori**.
Pokušao je da podučava i mene,
kada je na mene došao red,
ali ja sam osećala samo
dosadu, nezainteresovanost.

* Kod Jevreja, proslava religioznog punoletstva za devojčice, pošto napune 12 godina života. Ista ceremonija, ali za dečake, naziva se bar micva. (Prim. prev.)

** Tora ili Zakon, poznata i kao Petoknjžje, obuhvata pet knjiga Mojsijevih, koje predstavljaju temelj judaističkog pravnog i etičkog učenja. (Prim. prev.)

Sestre zimske šume

Chanoch l'naar al pi darko,
rekao bi tati,
uči svako dete u skladu
s njegovim sposobnostima i sklonostima,
pa bi uzdahnuo,
ustao i otvorio vrata.
Gey, gezinte heit –
prihvatam da si drugačija, idi.
A iako sam bila zahvalna,
oduvek sam se pitala
zašto je odustao
bez borbe.

3

LIBA

Dok pratim velike tragove koje očeve čizme ostavljaju u snegu, uživam u samoći. To je razlog zašto se radujem našim jutarnjim šetnjama. Daju mi vremena da pričam s tatijem, ali daju mi vremena i da razmišljam. „U tišini možeš da čuješ Boga“, kaže mi tati dok hodamo. Ali ja ne čujem Boga u tišini – čujem sebe. Dolazim ovamo da se sklonim od gradske vreve i torokanja meštana. Ovo je mesto gde mogu u potpunosti da budem ono što jesam.

„Kako Bog zvuči?“, pitam ga. Kada šetam s tatijem, osećam da bi trebalo da razmišljam o važnim stvarima, kao što su molitva i vera.

„Ponekad se o božjem glasu govori kao o *bat kol*-u“, kaže.

Naglas prevodim hebrejski: „Kći glasa? To nema nikakvog smisla.“

Tati se kikoće. „Neki kažu da *bat kol* znači odjek, ali drugi kažu da to znači brujanje ili odzvanjanje, nešto što osećaš u vazduhu izazvano kretanjem univerzuma – deo ljudskog glasa, ali i deo svakog drugog zvuka na svetu, čak i onih zvukova koje naše uši ne mogu da čuju. To znači da ponekad čak i najtiši glas može da ima važno mišljenje.“ Ceri se, a ja znam da misli na mene, svoju kćerku; da je moje mišljenje važno. Volela bih da je zbilja tako. Ne vide svi u našem gradu stvari na isti način kao moj otac. Većina žena i devojaka ne proučava Toru; one ne uče niti zapitkuju kao ja. Najvećim delom, naši glasovi nisu bitni. Znam da imam sreće što mi je tati otac.

Mada volim tatijeve priče i njegove odgovore, pitam se zašto je tihi glas kćerkin glas. Ponekad poželim da je moj glas stvarno glasan – kao urlik.

Ali nije pristojno tako razmišljati. Što sam starija, to moje misli postaju sve nepristojnije.

Osećam da mi obrazu crvene dok mi misli lutaju, a na um pada sve ono o čemu ne bih smela da razmišljam – kakav bi to bio osećaj držati za ruku nekog muškarca, kakav bi bio osećaj poljubiti nekog momka, kako izgleda kad najzad pronađeš čoveka za koga ćeš se udati i s kojim ćeš biti zajedno, sama, u krevetu... gutam knedlu i odmahujem glavom da razbistrim misli.

Ako bih s njima podelila činjenicu da u poslednje vreme samo o tome razmišljam, mami i tati rekli bi da to znači da je kucnuo čas da se udam. Ali još nisam sigurna da želim da se udam. Želim da se udam iz ljubavi, a ne iz pogodnosti. Te pomisli izgledaju mi kao svetogrđe. Znam da ću se udati za muškarca koga izabere moj otac. Tako se to radi u našem gradu i u tatijevom narodu. Mami i tati venčali su se iz ljubavi, a njihov put nije bio nimalo lak.

Udišem duboko i izbacujem sve te misli iz glave. Ovog jutra sve izgleda čisto od snega koji je noćas pao, a ja zamišljam da mi ledeni mraz prekriva unutrašnjost pluća i uma, čineći da moje misli budu bele i čiste. Volim da budem napolju u našoj šumi po ovakvom vremenu više od svega ostalog, zato što mi se čini kao da belina sakriva sve naše mane.

Možda je to razlog zašto u mračnoj šumi koja okružuje naš dom često vidim kako se moli Bogu ili – kako bi on to rekao – *Ribbono Shel Oylam*, Kralju Vaseljene, u samoći, sklopljenih očiju, ruku ispruženih ka nebu. Možda i on dolazi ovamo da bi se ponovo osetio mladim.

Tati potiče iz gradića Kupelja, udaljenog nekoliko dana hoda odavde. Došao je ovamo i pridružio se maloj grupi hasida u gradu – sledbenicima pokojnog reba Mendelea, koji je bio učenik velikog i svetog Baal Šem Tova. Postoji mala *shtieblach* gde se muškarci mole, u onome što je nekada bio dom kočijaša Urke. Priča se da je Baal Šem Tov lično sedeo ispod drveta u Urkinom dvorištu. Ovdašnji hasidi su otvorenih ruku dočekali mog oca, ali niko nije prihvatio moju majku.

Ponekad se pitam: da su reb Mendele i Baal Šem Tov (*zichrono livracha*) i dalje s nama, da li bi se zajednica drugačije ponašala prema mami? Da li bi videli koliko se naporno trudi da bude dobra Jevrejka i koliko ostali Jevreji u gradu greše što ne postupaju prema njoj s ljubavlju i poštovanjem? Ljuti me koliko se glasine brzo šire, da mamina kuhinja nije košer* (jeste!) samo zato što ona ne pokriva kosu kao ostale udate Jevrejke u našem gradu.

* Hrana pripremljena u skladu s propisima jevrejskog zakona, to jest, Torom. (Prim. prev.)

To je razlog zašto je tati sagradio naš dom, stamen i topao, izvan grada, u šumi. Mami je to želela: da ne bude stalno pod tuđim ispitivačkim pogledima i da ima dosta prostora da sadi voćke, pravi med i drži piliće i koze. Imamo malu štalu s kravom i kozom, košnice pozadi i voćnjak koji se prostire skroz dole do reke. Tati radi u gradu kao graditelj i radnik u polju, ali on je i učenjak, dostojan titule reba^{*}, mada ga niko od ljudi iz grada ne zove tako.

Ponekad mislim da moj otac zna više od ostalih hasida u našem gradu, više čak i od rabina Mendeloviča koji predvodi našu malu *kehilla*-u i na minimum svedenu molitvu *minyana*-a od deset muškaraca, u čijem mu završavanju tati ponekad pomaže. Mnogo toga moj otac voli da drži u tajnosti, kao što su njegova jutarnja kupanja u Dnjestru, koja nikad nisam videla, ali za koja znam, molitve pored groba reba Mendelea i naša biblioteka. Naše zidove prekrivaju svete knjige – tatijeve *sforim*, a ja često zaspim uz zvuke njegovog čitanja iz Talmuda, Midraša i mnogih drugih mističnih hasidskih knjiga. Priče koje čita meni liče na bajke, o čarobnim mestima kao što su Vavilon i Jerusalem.

U tim mestima postoje učeni ljudi. Moj otac bi tamo bio poštovan, kralj među ljudima. Takođe, postoje učeni momci stasali za ženidbu – ona vrsta momaka za koje bi tati voleo da me jednog dana uda. U mojim maštarijama, oni se skupljaju ispred vrata i čekaju da me nakratko pogledaju – učenu, pobožnu rebovu kćerku. A moj tati izabrao bi samo najmudrijeg i najboljeg među njima za mene.

Odmahujem glavom. U dubini srca, to nije ono što stvarno želim. Kada Laja i ja spavamo na tavanu, gledam kroz svetlarnik iznad nas i pretvaram se da će neko jednog dana naći put do naše kolibe, popeti se na krov, pa odozgo pogledati unutra. Videće me i istog časa će se zaljubiti.

Zato što u poslednje vreme osećam kao da mi vreme ističe. Što sam starija, to će biti teže naći nekoga. A kada razmišljam o tome, pitam se zašto tati insistira na tome da Laja i ja sačekamo makar dok ne napunimo osamnaest godina.

Pitala bih mami, ali ona nije učenjak kao tati i ne voli da priča o tome. Brine se zbog onoga što ljudi pričaju i kako nas vide. To je ljuti, ali, umesto da krši ruke, ona mesi testo. Tati kaže da su njene šake pekarske šake, da mami pravi čuda od testa. Mami može da napravi nešto ni iz čega. Ona pravi sir i skuplja med; meša komadiće kore od drveća i korenje i lišće za

* Jidiš: učitelj, mentor. (Prim. prev.)

čaj. Peče najukusnije *challah* hlebove i kolače, *rugelach* i *mandelbrot*, ali je čuvena po *babkama*. Ona prodaje svoja peciva u gradu.

Kada nije u kuhinji, mami voli da izlazi kroz svetlarnik iznad našeg kreveta na malu terasu na krovu da se sunča. Laja voli da sedi tamo gore s njom. S krova pogled puca skroz dole do sela i vidi se šuma svuda unakolo. Pitam se da li je sunce sve što ona traži tamo gore. Dok je tatijev nos uvek u knjigama, mamine oči uvek gledaju u sunce. Laja kaže da ona sanja o nekom drugom mestu, daleko odavde, mestu kao što je Amerika.

4

L A J A

Oduvek sam mislila
da se, ako verujem u Boga,
pristojno se oblačim,
i idem Njegovim putem,
onda ništa loše
neće dogoditi
mojoj porodici.
Našli bismo
put do Ciona,
naš vlastiti komad raja
na obalama Dnjestra.

Ali, pošto sam
napunila petnaest,
vidim šta je život
pobožne religioznosti
doneo mojoj mami,
koja se preobratala
u našu veru –
neodobravanje.
Život koji vodimo ovde
jeste život izolovanosti.
Volela bih da mogu
da odem u Oniškivce.
Mami mi uvek priča priče
o svom rodnom gradu

Sestre zimske šume

i Svetoj Ani od Labudova
koja je tamo živela.

Sveta Ana nije išla
Gospodnjim stopama –
znala je da nije sazdana
za savršenstvo;
nikad nije ni pokušavala
da se uklopi u kalup
koji joj nije odgovarao.
Nije traćila vreme
pokušavajući da se
ukalupi u nešto što
nije bila ona.
Bila je moćna
zato što je iskovala
vlastiti put.

Hrišćani u Oniškvicima
sagradili su hram
u njenu čast.
Taj hram obeležava vrelo
čija je temperatura
četrdeset tri stepena
tokom cele godine,
po kiši ili na suncu.
Čak i po snegu.
Priča se da je nekada
bilo dom stotinama labudova.
Pravedna Ana imala je običaj
da ih hrani i brine se o njima.
Ali mami kaže da labudovi
više ne odlaze tamo.

Nešto je trulo
u starom rastinju –
šuma Kodari
oseća te stvari.

Ja, takođe, osećam stvari.
Trulež u našoj zajednici.
Ponekad nije dovoljno
da budeš dobar,
ako tretiraš druge
s prezirom.
Ponekad ne možeš
da uradiš ništa drugo
osim da odletiš,
kao što je uradila Ana.

5

LIBA

Kad se vraćamo iz jutarnje šetnje, mami je u kuhinji, pravi doručak i sprema testo za taj dan. Tati otresa sneg sa čizama dok ulazi. „*Gut morgen*“, kaže grleno dok je ljubi u obraz. Ona šnalama podiže belozlatnu kosu i kaže: „*Dubroho ranku*. Liba, brzo zatvori vrata – puštaš svu hladnoću unutra.“

Spuštam kapuljaču jakne. „Gde je Laja?“

„Uzima jaja iz kokošinjca“, pevuši mami. Ona i Laja obožavaju jutro, ne kao ja, ali budila bih se u cik zore svakog jutra ukoliko bi to značilo da ću provesti neko vreme sama s tatijem.

Skidam jaknu i kačim je na čiviluk pored vrata dok mami sipa čaj. „*Nu?* Uđi, zagrej se“, kaže mi.

Drhtim da se raskravim i počinjem da uplicem kosu, koja je boje rečnog kamenja. Duga i gusta. Ne mogu svu da je podignem. „Kosa ti je divna kao mesečev kamen, *dochka*“, kaže mi mami. „Ostavi je spuštenu.“

„Više kao ulje na krznu“, kažem, zato što je glatka i sjajna i nikad ne mogu da je ukrotim. Nikad neće biti bela i svetla kao njena i Lajina.

„Želiš li da ti je upletem?“, pita me mami.

Odmahujem glavom.

„Dođi ovamo, mala moja *zaftig*“, kaže mi tati. „Kosa ti je u redu; ostavi je na miru.“

Štrecam se kada to kaže, jer ne volim kada me zove debljucom, iako je to izraz od milja, a u svakom slučaju, znam šta sledi. Laja ulazi i kaže: „Oh, *shayna meidel* odlučila je da nam se pridruži.“ *Lepotica*. Usredsređujem se na uplitanje pletenica.

Sestre zimske šume

Laja se kezi. „*Gut morgen*. Kako je bilo u šetnji?“ Gleda u mene.

Sležem ramenima i završavam uplitanje kose, a zatim sedam za sto i prinosisim šolju čaja do usta. „*Baruch atah Adonai eloheinu melech haolam, shehakol nih'ye bidvaro – Blagosloven da si Ti, Gospode Bože naš, Kralju Vaseljene, koji po reči svojoj stvori sve stvari.*“ Vodim računa o tome da svaku reč blagoslova izgovorim sa smislom.

„*Oymen!*“, kaže tati sa osmehom.

Umesto da pokušavam da budem nešto što znam da nikad neću biti, radim sve što mogu da budem dobra Jevrejka.

6

L A J A

Dok sam bila napolju
i skupljala jaja,
pogledom sam
pretraživala nebo,
nadajući se da ću
videti nešto – bilo šta.
Jedne noći čula sam
šuštanje perja,
okrenula se
i pogledala naviše –
labud je sleteo
na naš krov.
Posmatrao me je.
Nisam disala
sve dok je bio tu.
Sve dok nije
raširio krila
i vinuo se u nebo.
Svake noći molim se
da se to opet dogodi,
jer ako ikada vidim
još jednog labuda,
neću zadržavati dah –
otvoriću prozor
i izaći ću napolje.

To je razlog zašto
pogledom češljam
svaki komadić kore drveta
i svaki list u obliku suze,
nadajući se. Vidim da
svaka prst-grana
poseže ka nečemu.
Ja, takođe, posežem.
Gore gore gore.

Noću osećam
težinu kuće
na grudima.
Unutra je
toplo i bezbedno,
ali drvene daske
iznad moje glave
uopšte ne liče na
tamne grane šume.
Ponekad poželim
da mogu da spavam napolju.
Šuma Kodari
jedino je mesto
gde se zaista
osećam kao kod kuće.

Ali od jutros
sam nemirna,
a to obično znači
da će se nešto promeniti.
Šuma vas tome uči –
promena može da
nastupi za tren oka –
jedna varnica
može da izazove
totalno uništenje.

Sestre zimske šume

U meni plamti groznica.
Prožima mi svaku poru.
Nisam srećna zbog
jednostavnog života
koji ovde vodimo.
Života kojim vladaju
molitve i verski praznici,
vremena za suton i zoru,
sveto i profano.
Život posvećen Bogu,
rekao bi tati.
Sva je ukrašena
kći careva
*iznutra.**

Ali ja čeznem za onim
što je tik s druge
strane mog prozora.
Daleko od domašaja
Dnjestra i granica
našeg malog *shtetl*-a.
Boli me,
to što osećam,
koliko sam postala
uznemirena.
Želim da se uklopim
u ovaj dom, u ovaj grad.
Da budem kćerka
kakva tati želi da budem.
Da budem više kao Liba.
Njoj molitve
tako lako dolaze.

Mami razume
kako se osećam,
ali mislim

* *Psalmi Davidovi* 45:13, u prevodu Đure Daničića. (Prim. prev.)

i da je to plaši.
Uvek me šalje napolje,
a ja sam zahvalna,
ali se, takođe, pitam
zašto me ne uči da kuvam,
ili kako da se molim.
To je skoro kao da zna
da ću je jednog
dana napustiti.

Ponekad poželim
da me nauči
kako da ostanem.
Zatvaram oči
i duboko udišem.
To mi pomaže
da se oduprem porivu
da se počesem po leđima.
Želim da iskočim
iz ove kože koju nosim
kada mi naiđu te misli
i prete da skrše
ovo malo
duševnog mira koji imam,
dok zurim u nebo,
i molim se na svoj način
za nešto drugo.

Nešto je zaista u meni.
To nije unutrašnja lepota,
niti predanost Bogu.
To je nešto što želi da se
oslobodi i provali napolje.

Pada mrak, a tati se vraća kući s posla. Prilično je prošlo jedanaest sati.
Laja već spava kraj mene. Celog dana bila je nemirna, osećala sam to – i